

קורבן חטא, בית המקדש, בירוטן ואנחנו

הכהנים והמדען היו תמיימי דעים כי חטאינו
של היחיד פוגעים גם בחברה, במקדש
וביקום, ומערערים את התכנית האלוהית

אורן הראל

אך הקורבן אינו רק תחליף למקירב, אלא הוא גם מתמזג עמו. התהlik ששהקורבן עובר הוא תמורה ראי לתהlik שהמקירב עצמו עובר עם פעולות ההקרבה. בעזרת הקربת הקורבן האדם מכפר על הטעות שלו ויכול לשוב ולהיות חלק מהקהילה.

ב. המקדש וקורבן החטא בתפיסה הכהונית:
יעקב שוורץ טוען כי "הביתוי נושא עון/פשע/חטא הוא מטופורה, שבה משוללים עוננותו של אדם למשא". נשיאת העון אינה העונש, אלא היא מצבו של החוטא לאחר שחטא. המעשה הרע הוא מעשה כבده שאפשר לחוות אותה לאורך זמן, ולפיכך יש פרוק אותה:

"בין אם עול זה רובץ על החוטא, בין אם הוא מועבר לאחר שישאו במקומו, בין אם הוא נלקח על-ידי הצד שנפגע, בין אם הוא מועבר למשחו שיסלקנו מהעולם, בין אם הוא נישא על ידי הקב"ה, בין אם הוא נדבק במקדש ובקדשו חיבטים לשאותו/לסלקו ממש"⁴. יש שתי דרכם לסלוק המשא: לפרוק אותו באמצעות קבלת עונש, למשל יסורים; או למצוא מישחו אחר שיישא את משא החטא.

התוצאה של חטאו של האדם היא טומאת המקדש, שימושו כנושא העון. "קורבן החטא בא לשם חיטוי ולא כדי לכפר על חטא", אומר יעקב מילגורום⁵, אלא שבמפתיע, האובייקט המתווד אינו המקירב, שכבר עמד על שגותו ונשלח לו, אלא המקדש עצמו, שננטמא בגין החטא. על פי התפיסה הכהונית, חטא, שגגה או

אייזיק ניוטון, המדען בן המאה ה-17, ידוע בזכות ספריו המדעיים, אולם הוא עסק בנושאים אחרים, ובهم גם הדת היהודית והמקדש היהודי.⁶ במאמר זה אבקש לקשר בין התפיסה הכהונית של המקדש בתורת נושא עון עם ישראל ושל קורבן החטא בתורת מטהה, ובין תפיסת המקום המקודש של ניוטון, חלק מתורתו המדעית. אמנם ביום תפיסות אלו עשוות להיראות מושנות, שלא לומר ביזריות, אך דורך רוח התקופה שלנו מחיבת אותנו לא לשפט את האmittות של הגיגים שקדמו לנו. חשוב לציין עוד כי החיבור בין התפיסה הכהונית ובין ניוטון הוא פרי מחשבתי, שכן ניוטון עצמו, למיטב ידיעתי, אינו מתייחס לקורבן החטא. בעיניו, הדברים ממשימים זה את זה ויוצרים אופי סמי-מדעי לחטא ולהשפעתו על המקירב, על החברה ועל המקום המקודש. על פי ניוטון, בני האדם קשורים אלה באלה כמו מולקולות, וכך הם יוצרים אחירות - אישית וככללית - להימנעות מחיי חטא, כדי לקיים חברה בריאה. הדברים נכתבו במאה ה-17, אך הם רלוונטיים גם לימינו אנו.

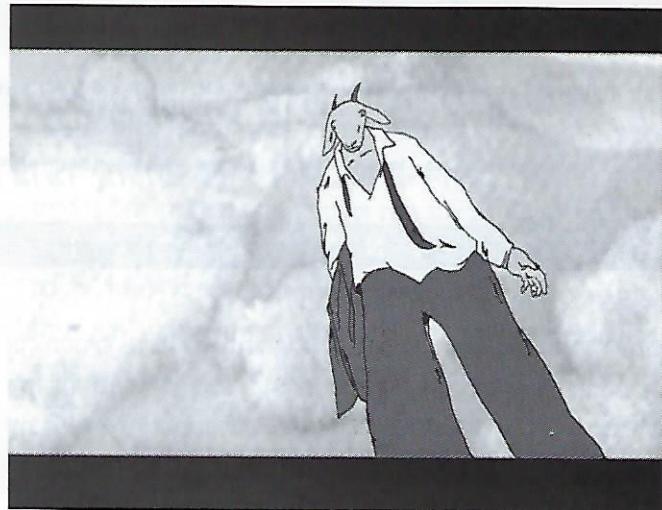
על פי ניוטון, בני האדם קשורים אלה באלה
כמו מולקולות, וכך הם יוצרים אחירות
- אישית וככללית - להימנעות מחיי חטא, כדי
לקיים חברה בריאה

א. הקורבן:
הפתח להבנת הקורבן אצל מרסל מוס (Mauss) הוא ההבדלה בין הקורבן ובין המקירב. תפקידו של הקורבן לשמש מתווך בין עולם הקודשה לעולם הטומאה, בין החול לקודש, בין האדם לאל, בין החיים למות. המתווך אינו שורד את תהליך יצירת הקשר, וכך הוא קורבן (victim), אך הואאפשר למקירב לשורד את התהליך. למעשה, הקורבן הוא התחליף של האדם החוטא. הוא פודה את מעשה, הקורבן הוא התחליף של האדם החוטא. והוא פודה את המקירב, גואל אותו ומכפר על חטאיו. בתהlik ההקרבה הקורבן משנה את אופיו וועבור מן החול אל הקודש, ורגע הריגת הקורבן, או תחילת עיכולו, הוא שיא הקודשה, ולאחריו באה השרפפה והיציאה מעגל הקודשה.

הכותב הוא סטודנט למחשבת ישראל ולפילוסופיה באוניברסיטה העברית, חבר בית המדרש חרדים במכון הרטמן, ואיש קולנוע.

את המקדש ואת קודשו "מתמאת בני ישראל ומשועיהם לכל חטאתם" (ויקרא ט"ז, ט"ז). המשנה במסכת שבאות (א', ו'), ממשיכה את הכוון הזה: "ועל זדון טמאת מקדש וקדשו שעיר הנעשה בפנים ויום הכהנים מכפרין. ועל שאר עברות שבתורה... שעיר המשתחה מכפר".⁷

הטומאה אינה אפוא דמיונית, אלא היא תוצר של מעשי האדם, SMBTELIM את היותו של המקום מקודש. יש לטהר את המקדש על ידי קורבן החטא, אחרית האל לא ישבון בו. סופם של העוונות שיביאו להסתלקות השכינה, לחורבן הבית ולהורבן עם ישראל. החוטא עצמו איינו ניזוק ישירות בכל פעם שהוא חוטא, אולם הוא מזיק לכל העם, וכך בדייעבד גם לעצמו.⁸

ג. הגוֹטוּ שֶׁל גִּרְעָזָן:

בטרם נדונ בקשר בין ניוטון ובין האמור לעיל יש לעמוד על כמה מהנחות היסוד של ניוטון.

לדעת ניוטון קיימת תכנית אלוהית, שהיא האמת הפושטה שבכל הדברים, והוא שמיימת את העולם בכל זמן. התכנית האלוהית משתקפת בכל תחומי החיים: בטבע היא חוקי הטבע - התבנית החוקית של החומר, שומרת אותו בריצפות ובהה לידי ביטוי במדעים לסוגיהם; בהיסטוריה האנושית היא החוק האלוהי, שמועבר על ידי הנביאים, והוא באה לידי ביטוי בנבאות, בכתביו הקדושים ובמבנה המקדש. לדעת ניוטון, החוק האלוהי מוצג גם על ידי דת ראשונית שהאל נתן לאדם הראשון. הדת הזאת מנחה את היחיד ואת החברה כיצד עליהם לה薨. פגיעה בחוק האלוהי (עבדות אילים) יוצרתidis-הרמונייה, וכך מביאה לחורבן העולם. תיקון הדיס-הרמונייה נעשה בהיסטוריה בעורת שלדים רוחניים בדמות הנביאים, ובטבע על ידי שליחים חומרים, דוגמת כוכבי שבת.

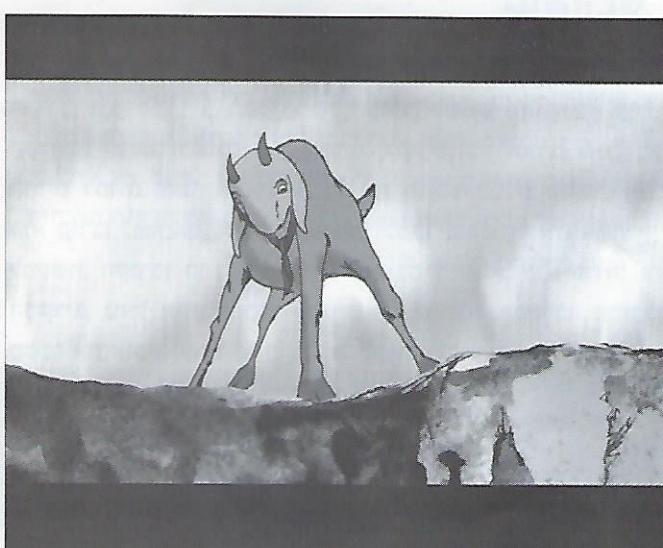
ניוטון מציג מודל הקרוב לפנטזיות: הכל קדוש, האל נמצא בכל מקום, בגיהינום ובגן עדן כאחד. אולם הוא מעניק חשיבות לΡΙΤΟΥΑΛ

טומאה גופנית של אדם יוצרים מעין אנרגיה שלילית - הטומאה, והיא הגורמת לטומאת המקדש וקדשו. ההתייחסות אל הטומאה כל עצמות בתפיסה הכהנית מקבילה לעמדתם של עמים קדומים אחרים, שראו בטומאה חומר פיזי. הטומאה היא עצמות שעוינות את המקדש, נeschta alio, ומצוירת בו, וכן יש להרחקה. המקדש נתמא לא רק מגע פיזי ישיר, אלא מושך אליו כמנגנון את הטומאה, גם בלי מגע ישיר.

סוףם של העוונות שיביאו להסתלקות השכינה, לחורבן הבית ולהורבן עם ישראל. החוטא עצמו איינו ניזוק ישירות בכל פעם שהוא חוטא, אולם הוא מזיק לכל העם, וכך בדייעבד גם לעצמו

דם הקורבן הוא חומר החיטוי: "...ויקח משה את הדם ויתן על קרנות המזבח סביב באכבעו ויחטא את המזבח... ויקדשו לכפר עליו" (ויקרא ח', ט"ז).⁹ ככל שהחטא חמוץ יותר, כך בכוחה של הטומאה הפיזית לפגוע יותר במקדש, וכך טיהור המקדש קשור בדרכות הטומאה שהוא מקבל: בשגגת היחיד ובטומאת היחיד המקדש מטוهر על ידי זרייקת דם החטא על קרנות מזבח העולה שבחצר המקדש; בשגגת כהן גדול או בשגגת הציבור המקדש מטוهر בהזאת דם החטא בתוך המקדש; במרקלה החומר ביתור של זדונות ופשעים מובא דם החטא אל קדש הקודשים. הטקס הזה נעשה אחת לשנה, ביום הכהנים, על אף שבמקורה אפשר היה לעשותו בכל מקרה חרום שהטומאה עלתה בו על הקדושה.

שני השעריים של יום הכהנים משמשים דוגמה לכפיילות שבקורבן החטא - הם מוקברים הנה למען האל החוטא והן למען טיהור המקדש: השעריר לעזוזל מטהר את העם מעוונותיו ומכפר על "כל עוונות בני ישראל..." (ויקרא ט"ז, כ"א), ואילו השעריר לה' מטהר

בתנועתה האנרגטית, היא יצירת שכבות הגנה היוצרות שינוי במידות של המולקולה. התהיליך הטבעי זהה מחייב לעובדה זורה, או לתקיפה של אובי, והתגובה זהה לו שחוזה חוק התנועה השלישי: הגוף בעל המסה הגדולה יותר מושך אליו את בעל המסה הקטנה, והדחיפה ההידית של שני הגוף משנה את שניהם.¹⁶

לדעת ניוטון, המקדש וחוקי הטבע מלמדים אותנו כי על הגוף להתמיד במצבו האינרטי ולהמשיך לנحوו על פי התכנית האלוהית. אם הגוף נתון באינרציה, אז הוא מוחבר לשירות אל מופשט אחד שהוא את הכלול - האל.¹⁷ חוק הגרביטציה מלמד שיש לנحوו כלפי כל עצם בקשריו גומלין תקינים, על פי התכנית האלוהית, דהיינו לשמור את המבנה של החברה. עבודת אלילים יוצרת נition מן המקור - מהאיינרציה הפנימית של החומר, מהמבנה המקורי של המקדש, מהאיינרציה של המולקולה החברתית. כל אטום או כל אדם שיוצא לעובדה זורה יוצר השחתה בתכנית האלוהית, מפני שהוא פוגם בפעולות התכנית הרמונייה, ופועלו יוצר האגואיסטית יוצרת דיס-הרמונייה. כל עוד האדם הופיע שומר על ציוויליזצייתו לחוק האלוהי, המולקולה לא נפגמת, ועל כן המקדש שומר על צורתו. כשהוטאים המשא החיצונית גוברת ומשמידה את המקדש.

ה. מה בין ניוטון לקורבן החטא? כל עוד המקדש נתון במצבו המקורי הוא משתמש מסה טהורה וחזקת מספיק, המושכת את המשא החיצונית שנוצרה בעקבות החטא - הטומאה, ולכן הוא מסוגל להפוך ל'נושא העוז' - הוא נושא את הטומאה. אולם כשהחטאים מתרבים המקדש הופך לבעל המשא החלשה יותר, ולכן הוא נמשך אל המשא החיצונית, וכך מתפרק עד למצב של חורבן וגולות. כדי למנוע את המצב הזה האדם צריך להזכיר את קורבן החטא, והמקדש זוקק לטיהור ביום הכיפורים על ידי השער לה'. נראה אפוא כי קורבן החטא הוא ابن יסוד חשוב ביצירת המקדש.

האנושי. הקדושה תלואה במעשי האדם, הקובעים את גורל המקום - האם יישאר בקדשו, או יושחת. המקום המקודש הוא מקום שבני האדם דבקים בו בתכנית האלוהית ומצייטים לחוקה, ועל כן הוא גן עדן עלי אדמות - מקום בעל נוכחות אלוהית. גיהינום הוא מקום שסובל מחוסר ציוויליזציית האלוהית - מקום שהאדם מעדר בזאת טובת עצמו על שמירת התכנית האלוהית.⁹

ד. המקדש בהטור מגלה התכנית האלוהית:

אם כן, לדעת ניוטון, פענוח התכנית האלוהית לצורך ביצועה הוא המשימה העיקרית של האדם, וニוטון האמין שההodus היחידי הקדמון הוא מקור הידע הטהור ביותר וה坦מץתי ביותר על אזות האל והתכנית האלוהית. העולם הטבעי המקיף את השמש (המערכת ה heliocentrية) מיצג לדעת ניוטון על ידי המקדש. עוד טען ניוטון כי את החוק האלוהי אפשר לגלות מתוך התבוננות במידות המקדש, המלווה בעיון בדברי הנביאים.¹⁰ תמצית התכנית חקוקה, לדעתו, בפרטם הפרטים של הפרופורציות וה מידות של המשכן והמקדשים. הפרופורציות של המשכן והמקדשים היו זהות, טען ניוטון, אך האחד היה כפול מקודמו.¹¹

שתי גישות מסבירות את השוני בין מידות המקדשים. במאמר זה לא אדון בגישה האקזוטריית,¹² ואסתפק בהציג הגישה האזוטרית, היא גישתו של דוויד קסטילגו (Castillejo) שטען כי לדעת ניוטון, חוקי הטבע נלמדים מן המקדש, והבנתם מביאה להבנת התכנית האלוהית והחוק האלוהי המוסרי.

כל אטום או כל אדם שיוצא לעובדה זורה يוצר השחתה בתכנית האلוהית, מפני שהוא פוגם בפעולות התכנית הרמונייה, ופועלתו האגואיסטית יוצרת דיס-הרמונייה

קסטילגו הגיע למסקנה כי ניוטון ראה במשכן ובשני המקדשים מעין מבנה מולקולרי, שמשתנה עם הזמן בהתאם לטוהר של מאמיניו/עובדיו. צורת המולקולה היא ריבועית, ומרצתה, המשא הפנימית של המולקולה, טהור וקודש. כשבני האדם חוטאים ופונים לעבודת אלילים, המולקולה מושכת אליה חומר חיוני לא טהור. המבנה המקורי של המולקולה נותר בקדשו, אך החזר החיצונה ננטשת לטובה החומר הבלתי טהור, ולכן היא גדולה ויוצרת קליפות של הגנה. זהה הסיבה להכפלת מידות המקדשים. כל עוד יוסיפו בני האדם לחטווא, תוסיף המולקולה (המקדש) להילחץ על ידי החומר החיצוני שיתמוג עמה, עד שלבסוף היא עלולה להתפרק ולהתפזר לגמרי, בדומה לתהיליך ההיסטורי של הגלות.

תיאור המולקולה שלහן זהה למצב הגוף: הגוף נתון בתנועה מתמדת - והוא נע באינרציה שלו,¹⁴ אלא שהוא מجب להפרעה מן החוץ.¹⁵ הגוף מבקש להישאר באינרציה שלו, ולכן התגובה להשפעת גוף חיוני, שתוקף את המבנה הפנימי של המולקולה ומספריע לה

אך קיומו של המקום המקודש לא רק מאפשר את נשיאת העון, אלא מנסה לחנק את החוטא שלא לחוטא. שכן התבוננות במבנה המקדש מחייבת את האדם לשמרה על החוק האלוהי ועל התכנית האלוהית. אם התכנית האלוהית והחוק האלוהי לא יישמרו, רבים החטאים וטורבה הטומאה. בלי קורבן החטא ובלי השער של יום הכיפורים לא יהיה אפשר להשיב את החוטא אל המולקולה החברותית ולחטא את המקדש מטומאתו, וכן יחרב המקדש ויאבד ויגלה עם ישראל.

בhaiudram של מקדש ושל קורבן חטא מוטל עליינו כציבור וכחברה לנסota למצוа בכוחות עצמנו את הדרך לשימור האינרציה החברותית

ו. תחליף רוחני לשימורת המולקולה

בחיות עם ישראל מפورد ומפוזר בין העמים הייתה המולקולה מפורה וمفוקתת. לכארה, כשהעם שב והתכנס בארץנו נוצרו מחדש התנאים להפיקתו למולקולה שלמה. אולם עם ישראל עומד לפני תקופה, שהلن רוח השורר בה, הילך רוח של פירוק (דה-קונסטרוקציה), מקשה על היחיד ביצירת מחויבות לקהילתו. בהיעדרם של מקדש ושל קורבן חטא מוטל עליינו כציבור וכחברה לנסota למצוא בכוחות עצמנו את הדרכ לשימור האינרציה החברותית, בייחודה לאור התקופה שאנו חיים בה. יתכן שהו האתגר הרוחני הגדול של דורנו: למצוא תחליף רוחני שייצור את המולקולה החברותית.

¹² הגישה האזוטרית באה לידי ביטוי בעיקר בכתביהם של פרנסקו מנואל ושל מאט גולדיש.

¹³ קסטילגיו היה החוקר הראשון שחקר את כתבי התאולוגים של ניוטון. ניתנו אינה אורחותודוקסית, וככתבו לא נסחו בכלים מחקרים, ועל כן לא התקבלו בעולם האקדמי. ראה: D. Castillejo, *The Expendding Force in Newton's Cosmos*, Madrid, 1981

¹⁴ במקביל לחוק התנועה הראשון - חוק האנרכיה: כל עצם חומרי תמיד במצבו... אלא אם כוח חיצוני הפועל על עצם חומרו גורם לו שינוי... והשינוי פרופורציוני לעוצמת הכוח.

¹⁵ במקביל לחוק התנועה השלישי: כוח חיצוני הפועל על עצם חומרו גורם לפעולת של עצם אחד על עצם אחר מלואה בפעולה נגדית שווה.

¹⁶ ההנחהות של הפיזיקה שלו מבוססות על שני כוחות מטאוריזמים שהם הכרחיים לכל והם מתכוונותיו: המרחב האבсолוטי - מרחב מתמטי, אבסולוטי, עקום, ובבלתי משתנה. זהה נקודת התיקיחסות אבסולוטית - "המקום"; הזמן האבсолוטי - הזמן האמתי, האבסולוטי והמתמטי, כשלעצמם ומטבעו נع בשטף קבוע. כל אוטום ביקום הנברא, אם הוא נע בשטף במחריות קבועה, על פי האנרכיה שלו, בלי הפרעה של עוד מסה ביקום, נע בעצם בשטף של הזמן האבсолוטי.

¹⁷ ראו גם: מוס והוברט, עמ' 26:

According to certain Biblical legends also, the fire of sacrifice is none" other than the divinity itself, which consumes the victim, or, to put it ".more exactly, the fire is the sign of consecration which sets it on fire

¹⁹ מילגורום, עמ' 8.

האדם שחטא וمبקש לשוב ולהיות חלק מהקהילה מבקש למעשה לחזור לפועל באינרציה של המולקולה החברותית. לכן עליו לחזור בו מן ההשפעה של העבודה הזרה של המסנה החיצונית וכן לשוב ולהיות חלק מן המולקולה החברותית, ולא להיות מסנה החיצונית ביחס לחברת. לשם כך הוא מביא קורבן, שעובר במקומו את התהיליך. באמצעות הקורבן האדם חוזר מן הטומאה, מחוסר המסוריות ומהטהרין, אל הקורבן עובר את התהיליך במקומו והיא מושב את האינרציה החברותית. הקורבן עובר את התהיליך במקומו המרכזי המקדש. שיאו של התהיליך הוא שריפת הקורבן באש התמיד, שבוערת האדם. אש זו מסמלת את האינרציה האלוהית, שהיא אנרגיה נצחית שמשנה כל דבר ש מגיעה אליה ואני מופרעת ממש מסנה החיצונית. גם אם מסנה החיצונית מפעילה עלייה כו, היא נשארת באינרציה שלה, קבועה ובלתי משתנה. שריפת הקורבן מבטא את החיבור של האדם, דרך המיצג שלו, אל האינרציה המוחלטת, וכך מבטא את חזותו אל החברה. כך הקורבן משמש הבסיס לקיום של הקהילה - הוא שמאפשר לאדם שיצא מן הקהילה לחזור אליה.¹⁸ מסקנה זו מחייבת אותנו אל התפיסה הכהונית, שראה בהבאת הקורבן אחוריות חברותית, וטענת כי האדם צריך להביא כפרה מותק דאגה כלל ולא רק לעצמו: "יכול שהחוטא איןיק ישירות מהחוטאו, אבל העם בכללו איןיק".¹⁹

כמו שהראינו להלן, הקורבן חשוב לא רק לאדם אלא גם למקדש. החוטא טמא את המקדש, אך קורבונו אפשר את חיטוי המקדש בעורת הדם, וכך המקדש יכול להוסיף לשאת את עוננות בני ישראל.

¹ בקשר בין ניוטון והיהדות עסקו רבים, אך המאמר זהה מבוסט בעיקרו על כתבה של עיבל לשם-רמתי, וכן על אלה של מאט גולדיש: Ayval Leshem-Ramti, *Newton on Mathematics and Spiritual Purity*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2003; Matt Goldish, *Judaism in the Theology of Sir Isaac Newton*, Phd thesis, Jerusalem 1995.

² Henri Hubert and Marcel Mauss, *Sacrifice: Its Nature and Function*, London 1964, pp.32,35,60,97-103

³ ברוך יעקב שורץ, "מה בין מונה למופורה? נשא עון/פשע/חטא במקרא", *תרכיב ס"ג*, כרך ב', יהוּדִי זָבֵב, קפלן יוסף, תא שמע ישראל (עורכים), ירושלים, תשנ"ד, עמ' 170.

⁴ שם, שם.

⁵ יעקב מילגורום, "תפקיד קרבן החטא", *תרכיב מ'*, א"א אורברן (עורך), ירושלים תשל"א, עמ' 1 [להלן: מילגורום].

⁶ גם אם ישנים טקסיים שבהם מזים דם על האדם, אין מדובר בدمו של קורבן חטא, אלא זהה של קורבן נלווה אחר.

⁷ Isaac Newton, *Keynes Manuscripts*, ראו: [להלן: ניוטון]. M.S Keynes, part 1: ff. IV, p. 19

⁸ מילגורום, עמ' 1-8.

⁹ Newton, *Yahuda Manuscripts*, Jewish National and University Library, Jerusalem, M.S. 9.2 ff. 139

¹⁰ ניוטון מתיחס בעיקר לבבאות דניאל ויוחנן, שהן הוא מייחס השיבות מיוחדת.

¹¹ Isaac Newton, *M.S Keynes*, 5, 40r-42r; MS. 5 vr. 9

שיח בין-דתי במקום מלחמת עולם שלישית

יהודי, נוצרי ומוסלמית משוחחים על האמונה, על זהות ועל החיים. זו לא התחלה של בדיחה, אלא המציאות של אנשי ארגון "Kids4peace"

חובר העימות הטורטורייאלי עתיק היום. על הרקע זהה, הדברים בין אנשים דתיים משלו הדות המונוטאיסטיות היו יוזמות ובודת לקשר חריג לייצור شيء אחר. במדינת ישראל היו יוזמות ובודת לקשר ולדילוג, שנתמכו בעיקר על ידי ארגונים מארצאות הברית. בשנה לאחרונה, לנוכח ייאוש רב הן לצד הישראלי והן לצד הפלסטיני, נסגרו רוב המוסגרות שיצרו מפגש בין הצדדים. אנו, אנשי ארגון "Kids4peace", שמתמקד בשיח הבין-דתי (ראוי מוסגרת), המשכנו בפעילות, ועתה, על רקע המלחמה الأخيرة, נפגשנו לשיח על זהות, דתיות, פונדמנטיליזם וסליחה. בשיחה השתתפו הנרי קארס, נשיא הארגון, נוצרי כתולי; חנן עבדאל, מוסלמית מבית צפפה, האחראית למ沉נה הקיצ' של ילדי הארגון שמתקיים באטלנטה; ואנווי, יקייר אנגלנדר, יהודי שומר מצוות, האחראי למ沉נות שמתקיימים באטלנטה, בורותמונט ובמינכן. הצבנו לעצמנו כמה שאלות:

ყיר אנגלנדר

בשנתיים האחרונות, וביתר שאת מאז הפיגוע במגדלי התאומים, התפתח בעולם שיש סביב הטענה כי אנו מצוים בעיצומה של "מלחמת העולם השלישי". על פי הטענה, מלחמה זו שונה בסיסה מהמלחמות הקודמות בהיסטוריה, משום שהיא אינה מלחמה על טריטוריה, אלא מלחמה בין זהויות: הזהות המערבית, המייצגת קודם כל על ידי אמריקה, ואחריה גם על ידי אירופה וישראל; והזהות האסלאמית, המייצגת על ידי עיראק, איראן, אפגניסטן ומדינות אחרות. חלוקה זו קובעת למעשה התנשיות בין-דתית - בין המדינות הנוצריות, ישראל מצטרפת אליה, ובין ארצות האסלאם.

בישראל מגעים הדברים לידי شيئا, שכן מתוך הבין-דתי הגובר

חנן עברדאלו

או עוסקים במפגש בין-דתאי בימים שהדת מואשמת חדשות לבקרים ביצירת סטטוס פונדמנטליים. מה הדת יכולה לתרום לקידום סובלנות, הבנה ושלות?

הנרי: "לפנינו כמה שנים קראתי מאמר של אדם אוסטרלי שטען כי אם הדת תעבור מן

העולם, הקונפליקט בירושלים ייפתר. אני חושב שזו טעות קשה, ואני המומס מכם האנשים שחדת היא זו שייצרת את האלים. כתאולוג אני סבור שבכל אחת מן הדתות יש תגובה לאלים, שאינה מקבלת ביטוי בעולם המודרני, וחבל שכן".

חנן: " מבחינתי, המפגש הבין-דתי הוא חובה דתית. יש פסוק בקוראן שאומר שהאל יצר אותנו כאנשים וכאומה כדי שנכיר את האחר". אי אפשר לעשות את זה כשישובים בבית. בחים של הולך ודור, וכך גם הדרך להתמודד עם הקונפליקט היא באמצעות הדת. במפגש לומדים שהדתות אמנים שונות זו מזו, אבל לכולנו יש אותו האל, כך שלמעשה יש דמיון. ילדים גדלים ביום בידיעה שהם מוסלמים, אבל הם לא מודעים לLAGITIMITIES של היהדות או נוצרי. לשם כך נועד המפגש".

חנן: " מבחינתי, המפגש הבין-דתי הוא חובה דתית. יש פסוק בקוראן שאומר שהאל יצר אותנו כאנשים וכאומה כדי שנכיר את האחר". אי אפשר לעשות את זה כשישובים בבית. בחים של הולך ודור, וכך גם הדרך להתמודד עם הקונפליקט היא באמצעות הדת. במפגש לומדים שהדתות אמנים שונות זו מזו, אבל לכולנו יש אותו האל, כך שלמעשה יש דמיון. ילדים גדלים ביום בידיעה שהם מוסלמים, אבל הם לא מודעים לLAGITIMITIES של היהדות או נוצרי.

יקיר: "אני רואה את העובדה ב-'Kids4peace' כחובה. זו החובה שלי, כאזרח מדינה שיוצרת - בצדק ופעמים רבות שלא בצדק - עולל לאחר. כל עוד אני בוחר לחיה במדינת ישראל ואני אוהב את המדינה, אני לא יכול להתעלם מכך שבזרים שונים נהיה למקרכן, והmpegash הוא תגובה וניסיון שלא לשקט על השמרנים. בעניין ההתקומות בדת, כתוצר של החינוך הדתי גדלתי על כך שאסור להיכנס לכנסיות, שכן הנזרות היא עבודה זהה, ועל האסלאם הקיצוני חבל להרבות בדבר. תחום הדת הוא 'האחר' האולטימטיבי בשל האיסורים הרבים שההילה היהודית מטילה על אמונה שאין זהות לה.cadam שרוב עיסוקו במחשבת ישראל חשוב לי לדבר עם האנשים של הדתות האחרות ולהבין מה יש שם. נוסף לכך, התורות המערביות יוצרת יצרה חשב גדול מפני האסלאם הקיצוני, והחשש הזה יוצר שיח קולונייאלי המבוסס על אמונה כי אנו יודעים מה נכון, ונלמד זאת את הברברים. בשנים שהייתי חרדי זכיתי לאוטו יחס: המבט המתנשא, האמירויות והגיוחן, ופעמים כל כך הרבה הדבר האולטימטיבי של האיסורים הרבים שההילה היהודית מטילה על הרעה ויראו עד כמה יש לנו ללמידה".

יש המזהים את הדת עם פונדמנטליות. האומנם?
הנרי: "אותן מיללים שיווצרות אושר של לימוד, יכולות ליצור גם סבל. אנו יוצרים מיללים כדי לקטיל, ושמים תווית. התווית שהתרגלו לנו לשים על מי שהוא לא כמו ה'יא התווית' קיצוני', ופה שורש העביה. אני יודע דבר פשוט: כולנו אחד, כי כולנו הבנים של אברהם, لكن אין מקום לפונדמנטליות. מנקודת המבט ההיסטוריה, נוצרי, אני יכול להגיד על זמנים שבהם הנזרות הייתה קיצונית והתנהגה באליםות קשה, כמו במסעות הצלב. הילד חשבתי שהם היו גיבורים והאמינו באלה ובישוע, אבל היום אני יודעת שהרבה מהם היו אלימים והשתמשו בדת כאמצעי לאלים זהה. אפשר לקרוא את הדת, כל דת, בכל מני אופנים, ולקחת אותה לכל מני מחוות, השאלה היא באיזו מהאפשרויות בוחרים.

יקיר: "התרבות המערבית יוצרת חשש גדול מפני האסלאם הקיצוני, והחשש הזה יוצר שיח קולונייאלי המבוסס על אמונה כי אנו יודעים מה נכון, ונלמד זאת את הברברים, זכיתי לאוטו יחס: המבט המתנשא, האמירויות והגיוחן"

"לצד מסעות הצלב יש בנזרות מקרים כמו להציג את הלחי השניה לאויב ולא להגן על עצמו. זה כמו זה הם מסרים בעיתאים. הרי להציג את הלחי השניה נוגד כל היגיון וכל אינטיניקט של חיים. לכן, בחינוך של הילדים ב-'Kids4peace' אנו מנסים לחת לילד לבנות את הדת שלו באופן נכון ומתאים לו. הילד הוא הנציג של הדת שלו, ותפקיד המדריך לסייע ילדי דתו לבטא את אמונתם ואת התרבותות שהם חים בה".

חנן: "אני לא יכולה להבין את האשמה שאנשים דתיים מאד הם האנשים הגורמים למלחמות. יש סטיגמה שככל שאתה יותר דתי אתה יותר מסוכן, אך בשנים שהאסלאם היה בשיא אידיותו הדתית לא נעשה מעצמה יהודים ולנוצרים, להפוך. בספרד ובאנדלים תקופת האסלאם הייתה תור הזהב של היהודים. הטעיה היא שהיום יש ערבות בין מסורת אמרית ובין דברים שנאמרים בשם האסלאם, אך לא שייכים לו. למשל, מעמד האישה. השליטה על הנשים ודיכוי מוחשיים

אנחנו מדברים הרבה על זהויות. מהי זהות בכלל? האם אפשר להיות בעל זהות יהודית בלבד לكي ממצוות כלל? האם אפשר להיות מוסלמי בלבד לשומר על מצוות הדת? איך יוצרים זהות?

הנרי: "היהודים בישראל הם דוגמה מובהקת לזהות במאבק, וזה מרתך. אני סבור שרבים מהישראלים אמנים וראים את עצמו כחילוניים, אבלcadem מבחן, נוצרי ואמריקאי, אני יכול לומר שהם קשורים מאוד לזהות הדתית שלהם. יש להם שאלות על הדת ועל הזהות, וזה יוצר משהו חכם וטוב בענייני. הדבר נכון לא פחות לגבי הפליטינים, שהם גם מוסלמים אבל גם פלסטינים, וכך הם גם מזוהים. הדת אינה זהות יהדותה. המורכבות הזו נcona גם לגבי באופן אישי. גדתי בבית דתי, אירי וקטולי מאד. היום אני מרגיש שאני ליברל נוצרי וגם תאולוגי. זו זהות שבמודע בוחרת לדבוק במסורת, למרותה המודעת לחסידוניות ולגלגוליה ההיסטוריות.

חנן: "אני מבקשת ללמידה על האسلام מתוך הקוראן, ולא מהאופן שאנשים דתיים מתנהגים בו, משום שהה אינו קשור לדת אלא לאנשים המנצלים אותה לצרכיהם"

"ב-Kids4peace" נוצרת הזדמנות מדהימה לעבד עם ילדים על הזהות הדתית שלהם, שהיא עדין במקוםיפה ותמים. בגיל 11–12 לлечת היהודי לכנסייה או מסגד נטפס בדבר נעים ונורמלי, כי אין עדין שום משקעים כלפי הדת האחרת. במבט הדתי יש בפגש משהו כמעט מיסטי, שמתעללה מעל לחיה היום–יום, ונוגע באמת האחת, האוניברסלית. כמו שנגדי אמר, אם אתה במקום מסוים ואני באוטו מקום, הרי שיש כאן אחד. אנו יוצרים זהות פרטיטית, יהודית, מוסלמית או נוצרית, שמסוגלת לצאת מעבר לעצמה ולהתאחד".

חנן: "בעיני, זהות טובה מתקיימת כשהילד מבין את הדת שלו ויודע מהות או יותר מה הוא צריך לעשות בדתו ומה היא מסמלה. הישראלי המוצע הוא כזה, לדעת. כדי שחויה במדינת ישראל אני מרגישה שזו מדינה יהודית, זהות מוגשת. בשבת הכל טהור ויש דברים שאפשר לעשות, ובפרט אין חמצ – בשביili זו דת. הציפייה שלי היא שבמדינה שיש בה מיעוטים, גם הזהות שלם תבוא לידי ביטוי, ויתחשבו בהם. דהיינו, יהיה אוכל חיל (בשר אסלמי) או מאכלים אופייניים לנוצרים. הזהויות יכולות ליצור חיות בשלום זו לצד זו מתוך היכרות".

יקיר: "משמעותה איך אחרים רואים אותך מהצד. זה מלמד המון על הזהות שלי כישראל ויהודי. מדינת ישראל היא מפגש בין יהדות לישראל, מגש שאנשים ממש לא משתתפים בו באופן אקטיבי, אלא הם מובלים אליו בעקבותם וביחסם מודעות. הפסיכיות מוביילה לך שனוצר ניכור בין הדת היהודית ובין האדם הפשוט, מקום של אחד מאיתנו יוצר מפגש מרתך וייחודי שהעם היהודי מועלם לא הכיר. התוצאה היא נשאה, ניכור והתקבלות אוטומטית של מוסדות 'יהודים ערקיים' במקומות שבדרך כלל

לאסלאם, אבל הם לא באמת חלק מהאסלאם. אני מבקשת ללמידה על האסלאם מתוך הקוראן, ולא מהאופן שאנשים דתיים מנהגים בו, משום שהוא אינו קשור לדת אלא לאנשים המנצלים אותה לצרכיהם. אם כל מי שעושה את המנצלים את התווית 'קייזוני', אז אני קיזונית. האל בקש ממני לקיים את המצוות, לשומר את החום, להתפלל, לתת צדקה, לקיים את הילדים שלי בכבוד, להיות אישת טוביה, אם טוביה ושכנה טוביה. אני מנסה לקיים את זה באידיאות הרבה. מי שלא אהבה את זה וחושב שהה איזו, זה בינו ובין האל. אבל בין זה ובין אלימות אין דבר וחצי דבר.

הנרי: "אנו יוצרים מיללים כדי להטיל, ושמות תווית. התווית שהתרגלנו לשימוש מי שהוא לא כמוני היא התווית 'קייזוני', ופה שורש הבעייה. אני יודעת דבר פשוט: כולנו אחד"

"אני מעדיפה אנשים שמנחים בדתם, משום שהם עושים את רצון האל ולא את רצונם. אדם כזה הוא בעל אחריות כלפי דבר האל. הוא שואל את עצמו בלי הרף אם מעשייהם באמת רצון האל או שהם רצונו הפרטיטי, והוא נזהר לא לגרור את הדת למחוזות פרטיטים. גם כשאני בוחרת אדם לשולטן אני מעדיפה אדם שייעשה את דבר האל, ולא אדם שעושה מה שהוא רוצה לנכון. אני רוצה אדם שיבין את החומרה בלקיחת כסף שאינו שלו – זהה גניבה, המנוגדת לדבר האל, ולא סתם 'לקיחה'".

יקיר: "אני יותר סkeptical מהן בנוגע לייחס שבין>IDT דתית ובין פתיחות. כשהאני בוחן את אני מעדיף שלא לדבר בהכללות – מה 'היהדות' מאמונה, מה 'הנצרות' מאמונה, וכדומה. הדתות התעצבו זו לצד זו, והן עדין מתחשבות, משפיעות ומוסיפות. מה שמשמעותו הוא מה קורה עם האנשים הדתיים ומה עם אלה שאינם דתיים. ושוב, בשונה מחנן, אני מפחד מאוד מאנשים דתיים, אבל בו בזמן אני גם חושש מאנשים שאינם מאמינים, אבל מכינויים שונים. אי אפשר להעתלם מכון שהקייזונים בכל דת מנסים שלא לקבל שינוי, ופעמים רבות זה גורם לפגיעה. אם נבחן את היחס הנשיים ולהומוסקסואלים, הרי שעל פניו, הקיזוניים הדתיים הם הפגעים בהם ביוטר. אחרי הכל, הדת, כמו שהוא נראית היום, אינה מאפשרת קבלה של הומוסקסואלים או קבלה של נשים בצורה שתוכל לספק את דרישתן להכרה מלאה בזהותן הנשית. הדת נוצרה במשך מאות שנים בלי התחשבות באוטם 'מייעוטים', ולכן הייתה דרישת דרישת לשינוי. מצד שני, גם התרבות הישראלית החלונית משופעת בפגיעה ובאלימות נגד נשים. כך אני מעדיף שבמקום להאשים את הקיזונים בכל דת, נבחן את עצמנו מדוע אצלנו בחברה ישנה פגיעה רבה כל כך. בזה אני מסכים עם הביקורת של חנן, שההרס שנעשה כלפי הפליטינים הוא לא בשם הדת, אלא בשם עריקים חילוניים, ומאות וسبل הם עיוורי דת".

הנרי: "אחד הדברים החשובים ביותר בנצחות הוא הסליחה. ישו אמר: 'אבי, תסלח להם, כי הם לא יודעים מה שהם עושים'. אני מבין את זה במובן מיסטי, שצורך לסלוח באמות ולא לדרש את הסליחה. הדת שלנו דורשת לסלוח בלי לקבל משגה בתמורה קודם לכן, בלי שהמצב ייפטר. זה דבר קשה מאוד לפחות מאמין, אבל אם אני מבין שהאדם שפגע בי הוא במבנהו מסוים חלק ממני, אני סולח, כי גם אני רוצה להיות נסלח".

חנן: "הגביא מוחמד מעולם לא כעס על חטאיהם שנעשו כלפיו, אלא רק על חטאיהם כלפי האל, וזה הדרך לסליחה. היה למוחמד שכן יהודי במכה, שבכל יום היה זורק אשפה על החלקה של מוחמד. מוחמד לא הרשה לגוער בו, ואסף את האשפה בעצמו מדי יום. יום אחד הוא לא ראה את האשפה ושלח את אנשיו לבדוק שהיהודי בסדר. התברר שהיהודי חולה, ומוחמד הילך לבקר אותו. היהודי לא הבין כיצד במקום לכuous עלייו מוחמד עוד בא לבקרו בחוליו, ומוחמד ענה לו שהדברים שעשה היו נגדו ולא נגד האל, ולכן זה בסדר".

יקיר: "מדינת ישראל היא מפגש בין יהדות לישראל, מפגש שאנשים כמעט לא משתתפים בו באופן אקטיבי, אלא הם מובלים אליו בעל כורחם ובחוסר מודעות. הפסיכיות מובילה לכך שנוצר ניכור בין הדת היהודית ובין האדם הפשטוט"

יקיר: "אני חושב שגם אחת המשימות הקשות ביותר ביותר שלנו בישראל. אנחנו כחברה חייבים ללמידה לסלוח. אני יודעת שבבלנו, אבי היה ילד בשואה. אני מבין שאחננו צריכים למדוד לסלוח לכל מי שאינו אנחנו. מצדיק את הכל. אנחנו צריכים למדוד לסלוח לכל מי שאינו אנחנו. יש לנו איזה מטען חייבים ללמידה להוריד אותן. יש לנו איזה הנאה בילדות שככל שיש מתחילה עם זה שהחייבים לנו - אני חושש שהוא לא בצד. אם יש כל כך הרבה פלסטינים שימושיים בין מדינת ישראל ובין גומניה הנאצית, גם אם זה לא נכון בעיני, ההבנה שיש ככל שמרגשים כך מפחידה. מה עשינו, שהביא לתהוויה הזאת? אנו צריכים לננות לעשות את הדברים אחרת. הבן של אחד הייעוזות שלנו ב-Kids4peace, יושב במעצר מנהלי כבר יותר ממחצי שנה, בלי משפט, סתום יושב. כשהאני פוגש את אמא שלו אני חושב שהוא נס שהיא ממשיכה לסלוח לנו ולנסות לחנק. ואם היא יכולה, אז אני מוכרת".

רק פוגעים ומדכאים במובן הפשטוט של המילה. הדוגמה המובהקת לכך היא בית הדין הרבני, שיווצר אפליה, דיכוי ואלימות נגד נשים, ואסור על הקמת משפחות חד-מיניות. אבל ישנים גם ניצנים של אותה הזדמנות שדיברתי עלייה, ניצנים שחוובת עליינו לטפה, כגון מדרש חילונים או פלורליסטים, מנינאים שוויוניים, קהילות חרדיות עם גזע מודרני, ובourke אנשים אינדיבידואליים שיוצרים יצירה יהודית מורכבת ורבת רבדים".

הנרי: "רבים מהישראלים אינם רואים את עצם כחילוניים, אבל כadam mabchuz, נוצרי וامرיךאי, אני יכול לומר שהם קשורים מאד לזהות הדתית שלהם. יש להם שאלות על הדת ועל הזהות, וזה יוצר משהו חכם וטוב בעיני"

מהי מערכת היחסים הרצiosa בין הדתות? מהו הקו שבין פלורליזם לקורסה מוסרית, בין שיה ובין חונפה גורדייה? הנרי: "אני רוצה שניהה מסוגלים לחגוג את השונות שלנו, שתאה לנו ההבנה שכל אחד מתפלל בצורה אחרת. כך מצד אחד מתחדדת הייחודיות והמקורות שבל כל דת ודת, ומצד שני היחס לשונות הוא סובני ומקובל. אני מוחיב לאפשר לילדים היהודים לאכול כשר, לילדים המוסלמים לאכול חלל, ולמי שרוצה - לאכול לא את זה ולא את זה. כך יוצרים כבוד הדדי וחוכת בחירה".

חנן: "הגישה שלי היא שכל בני האדם שווים בצורה שהאל יצר אותם בה, אבל אין זה אומר שיש משה רע בלהיות שונה. השוני הוא בראיה, אם כולן היו אותו דבר החיים היו משעממים. אתה לא צריך להסתכם עם הדרך שלי לעובdot האל, אבל אתה לא יכול למן עאתה ממנה. מותר לך גם לחשב שהתרבות שלך לא טובה, אבל אל תחליט במקומות אם לשמר אותה או לא. זו הבעיה בגלובליזציה, שאחרים חושבים שהם יודעים מה טוב לך. אין צורך לחבר חיבורים בכוח, צריך לאפשר לגופים השונים להתקיים זה לצד זה".

יקיר: "לא הייתי רוצה חסר שיפוריות מוחלט. חיבטים להיות כל הזמן מודעים ונוטלי אחריות על המעשים שלנו. ההבדל בין פתיחות לדיכוי דק כחות השערה".

שאלה אחרונה: אנחנו פהות מוחודש לפני ראש השנה היהודי, ובירת היהודית זה זמן של חשבון נפש וסליחה. אם נרצה בעתיד ללמד לדבר האחד עם השני, נצטרך לבקש סליחה ולהתמודד עם כל הכאב ולסלוח. מהי סליחה?

"Kids4peace" הוא ארגון המפגש יהודים, נוצרים ומוסלמים על רקע הסכסוך הישראלי-פלסטיני במחזר התיכון. מדובר על קבוצות קטנות של 12 ילדים בני 11-12, שנפגשים במשך שנה כדי להכיר את ה"אחר" ואת דתו. גם בין הורי הילדים מתקנים מפגשים, כדי ליצור קהילות קטנות. בקין הקבוצות יוצאות לשבועיים בארץ הארץ, שם הן פוגשות קבוצות מקבילות מקומיות אחרים בעולם. הארגון הוא א-פוליטי ולא מטרות רווח; כל הנוגעים בעשייה הם מתנדבים.

כתובות לעיון באינטרנט: <http://kids4peaceatlanta.org/id1.html> <http://www.sgcjerusalem.org/Kids4Peace.asp>

2. אפשר להשתמש במושגים הסוציאולוגיים המבוחנים בין המרחב הפרטני והמרחב הציבורי כל עוד הם עמוקים את הבנת המקוריות הנדרניות. במקרה שלפנינו, תיאורו عمודותיהם של אבא שאול ורבי טרפון באמצעות מושגים אלה אינו מדויק.

3. החת"ם סופר אכן מבחין, בעקבות קודמיו, בין שיער גלי של אישה נשואה, שהוא עדות, ובין שיער גלי של אישה פנויה, שאיןנו נחשים לערוותה. מוטר להציג סברה להבחנה זו, כמו שכתבה קוטשר-הרטמן במאמר: "אולי הוא מסתמך על דברי השולחן עורך, הפסיק כי מותר להסתכל על פנויה, לבודקה אם היא יפה שישאהנה", אך סבורה זו היא בגדר השערה שאין לה סימוכין בדברי החת"ם סופר עצמו, ולכן אי אפשר להסיק מהן על יחסו הכללי של החת"ם סופר ליפי האישה ולמיניותה.

הערות אלה, אין בהן כדי לפגום או לעורר על עיקרו של המאמר, כאמור, חשוב כשלעצמיו, ואינו נובע בהכרח מן הפרשנות המוטעית של המקוריות. כאמור, עירכה קפנית יותר של המערכת הייתה יכולה למנוע טעויות אלה ואחרות, כמו טעויות דפוס, שלא פירטתי כאן.

ברכה,
יוסקה אחיטוב

האגניברטיטה העברית בירושלים
מרכז ליפור ללימודיו האשה והגדוד
רשות הכתבים!

חשיפת אוצר'

מודש ומעשה, הדניה ותחו נשים (ז' 42)

טרנס, תיאטרון ומערכות חגורתיות

מרכז ליפור למדוי האשה ופדר פציג בשנה'ל תשס"ז בסמסטר א' קורס (4 ב'ז) שרתוק המשלב בין לימודי טקסטים יהודים ופניניים, סדנת פרשנות בתיאטרון ומערכות חגורתיות

פתחת לפני השטח של פאול אותר מסתתר סופר קשה ומאתגר אסתור, גיבורות סופר פורם, נלקחה פדי ודזה להרטונג של הפלר אשוש והשופת בפני הקוראים את הספר המרכיב של נשים והנזכרונות כשפחות פן בעולם העתיק. הימים וסגיית הסחר הנבנש מפהוה תוענה גולובלית המשפילה את כבוד האדם בחברה. הפרט זכויות בסיסיות, ניצל פין, אלימות, ושידל לונגתם ודק תקל המתרבטים הקוראים להתוגבות ופעלה, גם בישראל. בסוגרת הקורס נסוק בלילה טקסטים יהודים החל מהפרק הראשון, דרך ספרות חדל ועד יקוטו בלילה צפוד של תיאוריה פיניסטיבית מתקדמת. בפרק תעופת המתפתחת של אותר - פפסיביות למנהגות, בשילוב עם הקורס העיוני תיערך סדנה בתיאטרון שבhalbתה יוכשרו הסטודנטים להדריך קבוצות בתיאטרון קהילתי.

את הקורס העיוני תעביר דיר בונה הברטן - יום א' 14:30 - 16:00. את סדנת התיאטרון תעביר גב שרון פיבסקי - יומם ג' אחיה'ץ בחדר הפורות במלקה לתיאטרון.

סטודנטים יתבקלו רק לאחר ראיון אישי - תאריך אחרון לראיון: 27 באוקטובר.

בזמן הפניה יש למסור קורות חיים ועפוד אחד המסביר את בקשת המועמדות

אין צורך ברקע בתיאטרון

לפרטים נוספים והרשמה ניתן לפנות למרכז ליפור ליפי האשה והגדוד

הפקולטה למדעי החברה, גוש 7, חדר 4705.

טלפון ומספר: 02-58883455, דואר אלקטרוני: mslaferc@mscc.huji.ac.il

מחברים למערכת

ת"ד 2006 ירושלים, 070-91079
deot.ta@gmail.com

כיסרי לקרי

תגובה למאמרה של מיכל קוטשר-הרטמן, "מה מכך לכיסוי הראש?" (דעתות, 27, תמוז תשס"ז)

אני רואה חשיבות רבה במאמרה של מיכל קוטשר-הרטמן על CISIOI ראש האישה, שהתפרסם בגלילון דעתות האחרון. הדרכן של פרשנות אישית מחודשת לכיסוי הראש שלו, שהוא עיצבה לעצמה, וראיה לציוון ולדין. לאמתו של דבר, זה כוחה וזה תפקידה של הפרשנות מז'ז ומעולם - לשלב נקודות מבט, תפיסות אמוניות והשקבות עולם בתוך מערכת המצוות והמנהגים שאנו מקיימים, ובכך להעשיר את עולמנו הדתי והרוחני ולהקטין ככל האפשר פערם פוטנציאליים של דיסוננס בינם. זה טumo וזה תפקידו של העיסוק בטעמי המצוות והמנהגים לאורך כל הדורות. כאן גם טמון ההבדל בין העיסוק הפרשני בטעמי המצוות והמנהגים ובין המחקר ההיסטורי, האנתרופולוגי או הסוציאולוגי של המצוות והמנהגים. בעוד הראשון מקרב, הרי השני, עם כל חשיבותו, מחייב לתפוס נקודות מבט אובייקטיבית, כביכול מרוחק, כלפי המערכת הנחקרת. כל אחד מהם כשלעצמיו הוא חשוב, חיוני וכמובן לגיטימי.

עם זאת, דווקא משומן כך אני מרשה לעצמי להעיר על כמה שגיאות שנעשו בניתוח המקוריות במאמר, והיה אפשר למנוע אותן. אילו הקפידה המערכת על עירכה מדוקדקת יותר, היא הייתה מעניקה בכך למאמר את החשיבות הראיה לו. אגב, רשלנות זו אינה אופיינית לדעות, ואפיילו לא למאמרים الآחרים בגלילון דעתות האחרון. אסתפק בהערות הבאות:

1. ההבדל המתוואר בין דת משה ובין דת יהודית במשנת כתובות, המשמש עיליה לגירושי האישה עם או בלי כתובה, שגוי לחילוטין. ההגדולה הכללית ביותר היא הבדיקה בין אישה שמכשילה את בעלה באיסורי תורה, או עוברת בדברים מסוימים של פריצות, ובין אישה שעוברת על מנהגי צניעות מסוימים הנהוגים בעם ישראל ואין כרוכים בעבירה על איסורי תורה.

שירת נעמי

תשכ"ז לאחר חופשת לידה

בהפסקה

שוב

שוב מול זוגות העיניים.

עיניים יפות. עיניים טובות.

עיני ילדים, תלמידים, תלמידי.

עיניים חומות, כחולות, יקרקות.

עיניים תוהות, עיניים סקרניות, עיניים חולומות.

עיני ילדים. תלמידים. תלמידי.

רשוש של מחברות ורחש עפרון מהודד ביד מסורבלת תנואה.

cas chorok monotoniyah bekab beulio hamotendan hanatno.

וريح של עור.

עור של קלמרם, של געלים מצוחצחות למשעי,
מהול בריה הקלמנטינה המבצת מבין סקי שלחנו של עוזי.

מפה יקרקת על שלחן.

לוח יורך, שלחנות יורך.

ירוק גם ענף הברוש, הנשוף מבעד לחלאן.

אצבעות דקיקות מורות, מבקשות את רשות הדיבור.

אצבעות מזוקנות מידיים קטנות.

ידי ילדים. תלמידים. תלמידי.

חיק מובכה של תלמיד -

עינוי נפשו בעניינו עית התורומו מן הספר -
וירושים ארכיים מגיפים החיקון, בעיון מרוכז באוטיות שחורות.

שוב מול דני החולם ואיציק הרגוז ושלמה ששכח את הסרגל...

שוב בתוך צחוק של משובה,

צחוק של ילדים,

תלמידים. תלמידי.

שוב מול האזניים הקשיבות והעיניים המביטות, הצמאות, המופנות אליו,
שוב להיות מוקפת עליונות של ילדים.

ושאלות ותשובות מחשבות ודעות צעריות ורענןות.

תום של שחר החיים.

אני נשמת כל אלו אל קרכי,

חשה בכל עצמותי את המורה שבי

ומאורות כל כך לחזר אל העולם הנפלא זהה!

קָרְבָּה זו עֲמַדְתִּי לְלָבָבִי וְלִבְבָּךְ,

מְחוֹקֻקָּתִי וְלָבָבִי קָרְבָּה זו עֲמַדְתִּי

קָרְבָּה זו עֲמַדְתִּי לְלָבָבִי וְלִבְבָּךְ

וְלִבְבָּךְ קָרְבָּה זו עֲמַדְתִּי לְלָבָבִי וְלִבְבָּךְ

רָאוּי לְזַעֲרָבָה

לכבוד פתיחת שנת
הלימודים מובאים לפרסום
לריאונה שני שירים פרי
עתה של המורה והמשוררת
הירושלמית נעמי רוזנברג ז"ל

מורה

שחק, בתפלת בקר מתנוגת,

והוא את צאנו מוביל

אל אחו מורייק משתחה אל צمرות עצים

עד מעין תבונות לווח פלגי רות.

מביט נגעים בטלה מתלבט ובסעה ברגוש.

רווכן על דדי חלוש תווה אל חידת אנחתו.

קשה לזכור בן-יעזים מול רכסים מסלעים

שזורים במרקם עשבי שאלות.

פִּיהֶם אֶל שֵׁם בַּרְאִשָּׁת.

עיניהם אליו נשאות במתתק סוד בני ה策ן.

משמעות בצלופים אֶל רקמת חזונו

מפעדים בשדה-מרעה בשל צבעיהם

ובאות מנגן חליילו

בצלילו האחד חמיחך.

הוימה策ן בשוק ענבלים

לוגם מבועי חכמה,

תר משועל החרים.

ויאיש לא זיע

איש לא ראה

רק הוא וצאננו ואלהיו

נעמי רוזנברג נולדה בהר הרים בירושלים להורה, ר' זרח הופמן ז"ל,
הספרן של ספריית ישורון, ולרזה (שושנה), ב"ד באדר א' התש"ג בבית
ההוריה ספגה את ערכי היהדות ועריכים הומניים, והתוודה לשירה ולהתרבות.
נעמי הקדישה את חייה להוראה. את עבודתה התחלת בשנת הלימודים
התשל"ז, בבית הספר הממלכתי-דתי שמשון בבית שמש. בשנות תשכ"ז
החלה לעבוד בבית הספר הממלכתי-דתי דוגמא על שם הרוב עוזיאל,
ולימדה בו 33 שנה.

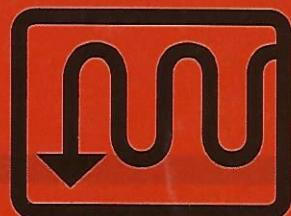
נעמי הייתה מורה לעברית, ובעבודתה חיבבה על אלף תלמידיה את
הספרות ופיתחה בהם את יכולת הכתיבה בעל פה ובכתב, תלמידיה זוכרים
את שיעוריה בתורת הוויה בונה. נעמי ראתה בהוראה "יעוד ודרך חיים", ולא
מקצוע בלבד. היא ראתה במורה מהנק.

בעקב שבת קודש פרשת תומה ג' באדר התש"ז נדם שיר לבבה.
שלישיית ספרי השירה שכתבה, "שם מתחילה המלים", "כמטותلة אורלוגין",
ו"תלמים בשולף" יראו אור בקרוב.

"ברדי ביקשו מאייתנו לחזור במהירות לשגרה. אד דקרתי אותו במועדן בשישי בערב".
(נער חיפאי, יוממים אחרי הפסקת האש)

- שנה טובה!
- אל תדבר שטויות

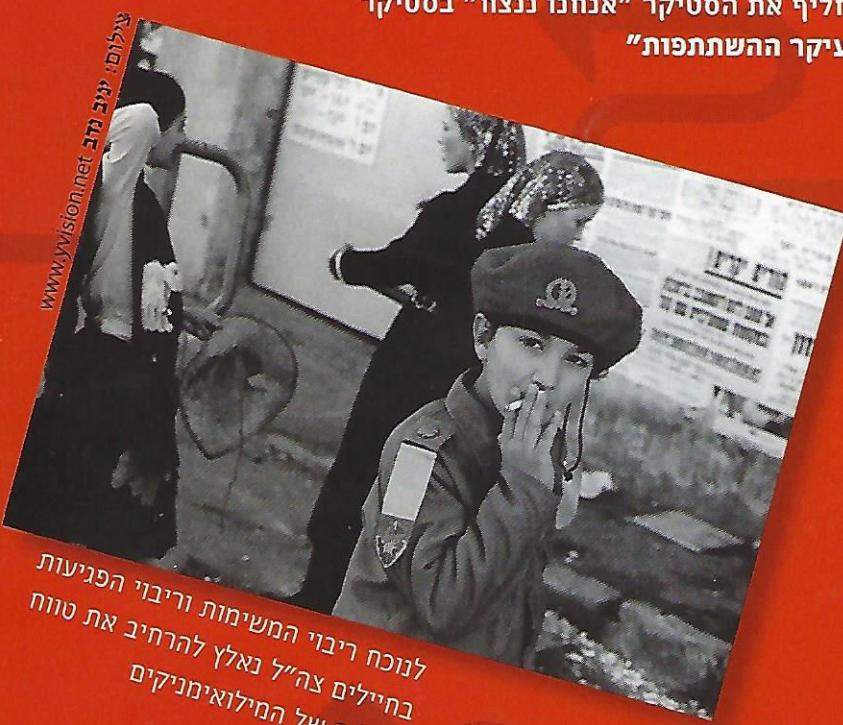

סටירה אחרת

"אני יכול, בקושי, להבין את הטעם של החילימ' החילוניים, אבל הדתיים? מה הם רוצחים ממני?! בסך הכל עדרתי להם להוציאו שאין לנו על מי לסמור אלא על אבינו שבשמיים".
(דן חלוץ מעיד בזועמת החקירה)

- שחמתי שגויסת.
- קיבלת צו 8. הקפיצו את כלנו ונכנסנו עמוק פנימה.
- ואיך היה?
- בחולומות המכ גרוועים שלי לא דמיינתי תסריט זהה. פשוט סיוט.
- כן, גם פה. אין לך מושג איך חמסין תפס אותנו.

בעקבות תוכנות המלחמה החליט בנק לאומי להחליף את הסטיiker "אנחנו ננצח" בסטיקר "העיקר ההשתתפות"

לנוכח ריבוי המשימות וריבוי הפגיעות בחיללים צה"ל נאלץ להרחיב את טווח הנגלים של המילואימנים

- אני לא יכול יותר. פשוט לא יכול. אם הקב"ה יודעת מה אני עומד לעשות, זה בעצם אומר שאין לי בחירה חופשית, ואני עושה דברים שמוכתבים מלמעלה. באלי ללבכות. אם זה ככה, אז מה הטעם בחימום האלה בכלל? אולי לא כדאי להמשיך להיות?
- כן, על זה לבדוק אני עושה את התזה שלי. מצאתי אףי מחקרים בנושא. מעוניין, לא?

הערות, הצעות, טענות ועיונות יתקבלו בראצון:
deot.ta@gmail.com

- את באה לכיכר?
- מה יש?
- ערבי שירי ארץ ישראל. כל האמנים היכי גדולים מופעים שם בחינם.
- באמת? נחמד! לכבוד מה?
- אני לא זוכה, או לכבוד הרצת, או לכבוד המלחמה, או לכבוד החטופים, או כי זה יום העצמאות.

- סליחה, יש לכם תעודה כשרות?
- לא, אבל יש מבצע של חצי ליטר בירה בעשרה שקלים.
- אה, מעולה, תביה.

- טוב, אחרי כל המינויים שעברתם בשלוש השנים האחרונות נותר בעצם רק הריאון האישי כדי לסייע את התהילה, ויש לי כמה שאלות קצרות.
- בסדר גמור.
- אתם דוגלים בשווין בין גברים לנשים?
- בוודאי.
- אתם מאמינים בהידברות בין חילונים לדתיים?
- בטח.
- אתם רואים את עצמכם מעניקים חינוך ערבי, יהודי וציוני לילדיכם?
- אין ספק.
- טוב, אם כן, מזל טוב, תוכלנו לגור בקרואן מס' 37.
- תודה רבה.
- נתראה בשבת בבית הכנסת, כן?
- בשמחה, ורק תגיד, איפה בית הכנסת בנוסח יוצאי מרוקו?
- אה, בעצם פתאום אני מזכיר שככל הקרואנים כבר מאושימים.